

УДК 336:338.43: 631.16

ЛІЗИНГОВІ БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО ОНОВЛЕННЯ ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ АГРОФОРМУВАНЬ

BANKING LEASING OPERATIONS AS A RENEWAL SOURCE FOR THE TECHNICAL BASIS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Наталія Миколаївна ТРЕТЯК

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії

Черкаського інституту банківської справи Університету банківської справи НБУ (м. Київ)

Natalya M. TRETyak

PhD in Economics, Associate Professor of Economics Department, Cherkasy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

natali_m2008@ukr.net

Анотація. Досліджено стан основних засобів агроформувань. Окреслено дефініцію «банківські лізингові операції» та процес банківського кредитування лізингових операцій агроформувань, окреслено заходи щодо оновлення технічної бази агроформувань.

Summary. The state of the fixed assets of agricultural enterprise is analyzed. The definitions «banking leasing operations» and «the banking crediting process of leasing operations in agricultural enterprises» are described, outlined are the measures as to modification of technical basis of agricultural enterprise.

Ключові слова: банківські лізингові операції, технічна база агроформувань, фінансовий лізинг, кредитування лізингових операцій.

Key words: banking leasing operation, technical basis of agricultural enterprise, crediting of leasing operation.

Постановка проблеми. Нині аграрії всього світу намагаються бути справжніми осядачливими господарями, що перш за все пов'язано з великою потребою в фінансових ресурсах і високим ризиком сільськогосподарського виробництва. На жаль, для нашої країни це питання є надзвичайно актуальним, оскільки переважна частина українських агроформувань продовжує використовувати ресурсоємні технології та морально застарілу техніку, недостатньо ефективні форми організації виробництва, управління витратами та мотивацією працівників. Як наслідок – українські ґрунти втрачають свою родючість, врожайність знижується, матеріальні та енергетичні витрати зростають. Ці фактори негативно впливають на якість сільськогосподарської продукції, знижуючи її конкурентоздатність на світовому ринку. На часі актуальною залишається проблема оновлення технічної бази агроформувань, для розв'язання якої на ринку фінансових послуг банки пропонують застосування лізингових операцій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми здійснення лізингових операцій

банками жваво обговорюють вчені-економісти впродовж кількох років. В економічній науковій теорії питання лізингових операцій були доволі глибоко опрацьовані. З-поміж множини існуючих наукових праць слід відзначити розробки відомих вчених П. Алтухова, В. Борисової, Л. Гапенскі, В. Гейця, Р. Гранта, О. Гудзь, М. Дем'яненка, В. Ковальова, М. Кропивка, Ю. Лупенка, Б. Майджера, М. Маліка, О. Могильного, Я. Р. Пітера, Д. Портера, Н. Рязанової, П. Саблука, Р. Саблука, П. Стецюка. Натомість, залишаються проблеми, які постають перед банками в процесі кредитування лізингових операцій агроформувань.

Метою статті є надання обґрунтованих пропозицій щодо гармонізації здійснення банківських лізингових операцій при обслуговуванні агроформувань у процесі оновлення технічної бази.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Аналіз динаміки наявності основних технічних засобів агроформувань за 2000-2009 роки (рис.1), визначає негативну тенденцію щодо значного зниження кількості основних технічних засобів, які необхідні для виконання виробничих

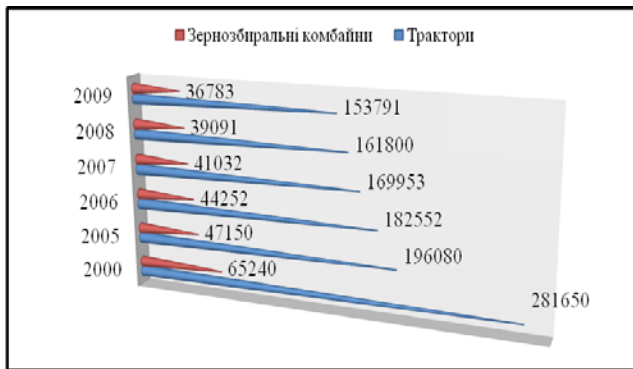

Рис. 1. Динаміка наявності основних технічних засобів в агроформуваннях за 2000-2009 роки

функцій в аграрному виробництві [8].

Нині в Україні аграрний сектор економіки оснащений сільськогосподарською технікою лише на 43-48%. Через технічні негаразди не використовують близько 25% наявної техніки, готовність тракторів до польових робіт становить 76%, комбайнів – 49-65% [8]. Найбільша питома вага сільськогосподарської техніки серед агроформувань припадає на господарські товариства, у їхньому машинно-тракторному парку налічується близько 67724 тракторів, 52806 вантажних та вантажно-пасажирських автомобілів, 33680 машин для посіву та садіння, 6924 машин для захисту сільськогосподарських культур та 4786 сінокосарок. У розпорядженні приватних підприємств налічується 23567 тракторів, у виробничих кооперативів – 10355 одиниць техніки, у фермерських господарств – 29254 тракторів, а найменшу кількість техніки мають державні підприємства – 4875 одиниць.

Аналізуючи рух технічної бази агроформувань за 2010 рік (рис. 2), можна відзначити, що вибуття усіх видів техніки перевищує їх надходження, тобто зменшує наявність засобів на кінець року, що негативно впливає на діяльність агроформувань. Крім того, вартість основних засобів в агроформуваннях щорічно скорочується, сума їх зносу в 10-15 разів перевищує суму оновлення. До того ж, в Україні на 100 працюючих у сільському господарстві припадає менше ніж 6 тракторів і 4 вантажні автомобілі, тоді як у США – 180 тракторів і 136 автомобілів. Наведені показники свідчать про значний розрив у технічному оснащенні аграрного сектору країн, а також про підвищену потребу вітчизняних агроформувань у оновленні технічної бази [8].

Необхідно зазначити, що за 2011 рік у складі машино-тракторного парку збільшується частка більш потужних та продуктивних машин, переважно імпортних, але таке поповнення відбувається повільно внаслідок їх високої вартості та відсутності фінансових ресурсів агроформувань.

Для відтворення технічного потенціалу аграрного виробництва до рівня технологічної потреби в найближчі 10 років необхідно щороку направляти на придбання основних засобів від 22 до 28 млрд грн. Слід зазначити, що сільськогосподарське виробництво є сезонним, найбільша сума витрат припадає на весняно-літній період, тоді як отримання доходу від реалізації сільськогосподарської продукції відбувається у осінньо-зимовий період, розбіжність у часі між витратами та отриманням доходу не дозволяє агроформуванням акумулювати кошти на придбання основних засобів. Для фінансування процесу оновлення власної технічної бази агроформування звертаються за розв'язанням цієї проблеми до банків [9].

Для фінансового забезпечення діяльності агроформувань банки пропонують нетрадиційні методи банківського кредитування. Нетрадиційним інструментом банківського кредитування агроформувань є лізинг. Лізинг у найширшому діапазоні визначається, як певна підприємницька організаційна форма діяльності, що відображає відносини власності. Однак, як і будь-яке економічне явище, як окрема економічна категорія, він має унікальне змістове наповнення.

Лізинг відображає не лише певну взаємодію виробничих сил, а й виробничі відносини, тобто лізинг відображає не лише матеріально-речову основу, а має й соціально-економічне призначення. Нині слід говорити про те, що лізинг знаходить все більше застосування в усьому світі: 25-30% інвестицій у розвинутих країнах припадають на лізингові операції. І близько 80% нових видів продукції виробляються саме на устаткуванні, узятому в лізинг, жваво відбувається створення міжнародних лізингових товариств. Зокрема, «Об'єднання європейських лізингових товариств», що поєднує товариства і союзи 17 європейських країн. Сучасний світовий ринок лізингових операцій вважається одним із найбільш динамічних. Зокрема, за останні 25 років річний обсяг лізингових угод в цілому у світі зріс більше, ніж у чотири рази.

Така популярність лізингу зумовлена не тільки тим, що це зручно і вигідно. Існує й більш серйозна причина. Знос обладнання у вітчизняних агроформуваннях досягає критичної позначки 67-70%. У більшості з них вже зараз слід закупити нове, як правило, дороге обладнання. У свою чергу, у підприємств, готових модернізувати основні засоби, є все: дієвий менеджмент, хороша стратегія поступу, бізнес-плани і необхідні кадри. Немає тільки одного – фінансових ресурсів. Таким чином, одні підприємства мають готову для імплементації продукцію (машини,

Рис.2 Рух сільськогосподарської техніки в агроформуваннях у 2010 році

обладнання, транспортні засоби, обчислювальну та іншу техніку), а інші – потенційні споживачі – не мають коштів для її придбання. Споживачі готові взяти основні засоби в лізинг, але це не влаштовує продавця. У цьому разі і виникає необхідність у лізингодавцеві, який придбає цю техніку і здає її в лізинг споживачеві. В умовах високих ставок на кредити банків лізинг є одним із векторів здійснення технічного переозброєння підприємств, які не мають достатніх власних оборотних засобів [1].

Лізинг є відносно нове для української практики явище. Вперше лізинг з'явився в Україні за радянських часів, коли за допомогою подібних операцій фінансувалося придбання суден і авіатехніки [1]. Однак ці угоди були нечисленними і займалися ними тільки декілька державних організацій, що входили, як правило, до системи відповідних міністерств, тобто про існування лізингу як певної самостійної цільної операції говорити не доводилося. З початком економічних трансформацій в Україні були створені спеціалізовані компанії, що займалися фінансуванням придбання майна через довгострокову оренду, більшість яких були структурними підрозділами банків.

Аналог поняття «лізинг» відсутній в українській мові. В перекладі з грецької, корінь цього терміну «ліз» визначається, як розчинення, а з англійської

(від lease) – означає здавати в оренду, орендувати.

Відповідно до тлумачення з економічної теорії, лізинг – це відносини з приводу придбання у власність, тобто привласнення певних засобів виробництва та матеріальних благ, що утворилися за їх допомогою. Таке присвоєння означає наявність у суб'єктів власності (власників) – права володіння, користування і розпорядження певною річчю, предметом, їх сукупністю, тобто певним об'єктом власності.

У законі України «Про лізинг» лізинг визначено, як певну підприємницьку діяльність зорієнтовану на інвестування власних чи повернутих коштів, сутність якої розкривається в наданні лізингодавцем у виключне визискування на певний строк лізингоодержувачу певного майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням і погодженням із лізингоодержувачем у відповідного продавця майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів [3, с. 62]. Тобто лізинг визначається як нетрадиційний метод кредитування.

У статті 292 Господарського кодексу України зазначено, що лізинг – це господарська діяльність, зорієнтована на інвестування власних чи повернутих коштів, сутність якої розкривається в наданні лізингодавцем у виключне визискування лізингоодержувачеві на певний строк майна, що

належить лізингодавцю або набувається ним у власність (господарське відання) за дорученням чи погодженням лізингодержувача у відповідного постачальника (продавця) майна, за умови сплати лізингодержувачем періодичних лізингових платежів.

У Податковому кодексі України зазначено, що лізингова операція – це господарська операція фізичної чи юридичної особи, що передбачає надання основних засобів у користування іншим фізичним чи юридичним особам за плату та на визначений строк. Лізингові операції здійснюються у вигляді оперативного лізингу, фінансового лізингу, зворотного лізингу, оренди житла з викупом, оренди земельних ділянок та оренди будівель, у тому числі житлових приміщень [4].

Досліджуючи природу лізингових операцій, слід зазначити, що лізинг має подвійну природу. З економічної точки зору лізинг – це товарний кредит в основні засоби, наданий лізингодержувачу у формі переданого йому в користування майна. Але якщо при товарному кредитуванні товарокористувач одночасно з одержанням товару вступає у право власності з відстрочкою в часі оплати споживчої вартості товару, то при лізингу це право залишається за лізингодавцем до повної оплати об'єкта лізингодержувачем.

Особлива економічна роль лізингу полягає в тому, що з одного боку, він сприяє становленню приватної власності на засоби виробництва, а з іншого – веде до подолання її, зміни власника і розпорядника. Вкладаючи свої кошти й працю в поліпшення і кількісне примноження основних засобів виробництва, лізингодержувачі стають власниками таких збільшень [1].

Завдяки лізингу досягається формування двоїстості загальної власності, що належить усім спільно діючим підприємцям загалом і одночасно кожному окремо. Водночас будь-який вид власності не виключає лізингової форми її визискування. Лізингодержувач виступає одночасно в трьох якостях: підприємця, трудівника, власника. Він не тільки використовує передані йому засоби виробництва, а й певним чином володіє та розпоряджається ними. Більше того, орендар є повним власником вкладених ним (із дозволу наймодавця) витрат у поліпшення засобів виробництва, а також частини нових основних засобів, принаймні у розмірі їхнього приросту за рахунок власного прибутку протягом лізингового періоду. Лізинг є організаційною формою підприємництва, що включає відносини власності та інвестування, особливу систему господарювання, за її різноманітної форми прояву [1].

Лізингові відносини складаються з двох елементів – відносин щодо придбання майна у власність лізингодавцем у виробника обладнання (купівлі-продажу) та відносин у зв'язку з тимчасовим визискуванням майна лізингодержувачем [5]. Ці відносини тісно пов'язані між собою, оскільки відносини з тимчасового використання майна виникають тільки після виконання угоди купівлі-продажу, при цьому відносини з купівлі-продажу залишаються ніби допоміжною ланкою.

Основними видами лізингу є фінансовий і оперативний, а всі інші є їх різновидами.

Характерними рисами фінансового лізингу є те, що: метою лізингодержувача є або придбання об'єкта лізингу, або користування ним протягом майже всього його строку служби; усі права та обов'язки, що випливають із права економічної власності на об'єкт лізингу, несе лізингодержувач; лізингодержувач має намір сплатити повну або майже повну вартість майна протягом строку лізингу, а відтак швидше отримати об'єкт лізингу у власність по закінченні строку лізингу; участь у лізинговій угоді крім лізингодавця і лізингодержувача третього контрагента; лізингодавець придбає майно не для власного визискування, а спеціально для передачі його в тимчасове володіння і користування лізингодержувачу; право вибору майна і його продавця належить лізингодержувачу; майно безпосередньо доставляється лізингодержувачу і приймається ним в експлуатацію; претензії щодо якості майна, його комплектності, виправлення дефектів у гарантійний строк лізингодержувач направляє продавцю майна [6].

Відповідно до закону України «Про фінансовий лізинг», який прийнятий у грудні 2003 року, фінансовий лізинг (далі – лізинг) – вид цивільно-правових відносин, що виникають із угоди фінансового лізингу, за яким лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування останньому на визначений строк, але не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі) [6].

Згідно зі статтею 4 закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» [7], фінансовий лізинг належить до фінансових послуг, що можуть надаватися на підставі спеціального дозволу (ліцензії) у встановлених законом порядку та з дотриманням обов'язкових, визначених законодавством фінансово-економічних нормативів.

У Міжнародних Стандартах Бухгалтерського

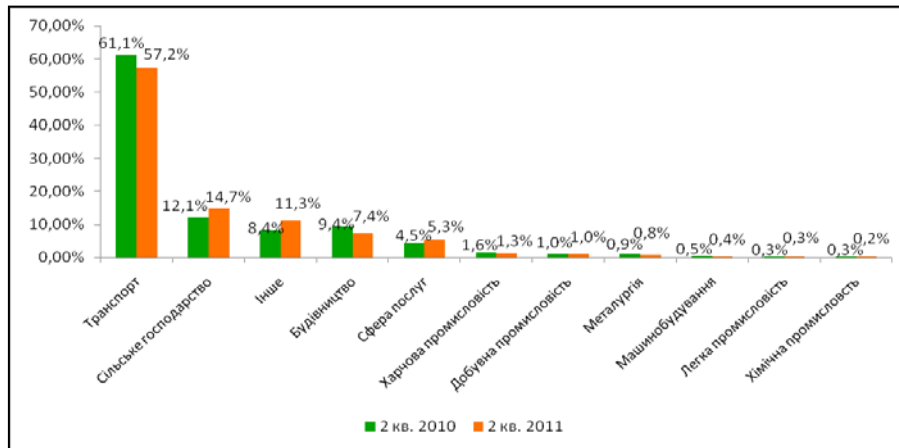

Рис. 3 Вартісний розподіл договорів фінансового лізингу за галузями у 2010-2011 рр.

Обліку визначено, що лізинг вважається фінансовим за наявності хоча б однієї з таких ознак: набуття лізингоодержувачем права власності на лізинговий актив після закінчення строку лізингу; існування у лізингоодержувача можливості та наміру придбати об'єкт лізингу за ціною, нижчою, ніж його справедлива вартість на дату придбання (вартість, за якою слід реалізувати актив на дату придбання); строк лізингу становить більшу частину терміну корисного визискування (експлуатації) лізингового активу; сума теперішньої вартості мінімальних лізингових платежів на початку терміну лізингу дорівнює або перевищує справедливу вартість лізингового активу. Лізинг, що не має жодної з вищенаведених характерних ознак, вважається оперативним.

Фінансовий лізинг, на відміну від оперативного, передбачає перехід права власності на об'єкт лізингу після закінчення терміну угоди до лізингоодержувача або викуп його за залишковою вартістю [6]. Тобто відносини тимчасового

визискування майна мають таку особливість, що при наявності опціону на покупку вони можуть перерости у відносини купівлі-продажу, котрий робить їх особливим видом відносин, характерним для фінансового лізингу. Особливість лізингу полягає в тому, що, з одного боку, він сприяє становленню приватної власності на засоби виробництва, а з іншого – веде до її подолання, до зміни власника та розпорядника.

У лізингу виділяють суб'єкти та об'єкт лізингу. Об'єктом лізингу може бути неспоживча річ, визначена індивідуальними ознаками, віднесена, відповідно до законодавства, до основних засобів. До об'єктів лізингу належать: машини та обладнання; засоби обчислювальної техніки; транспортні засоби; виробничі будівлі та споруди; інші основні засоби. Особливість об'єкту лізингу полягає в тому, що він одночасно виступає як власність лізингодавця і як функція капіталу лізингодавця.

Лізинг має багатofакторний прями і

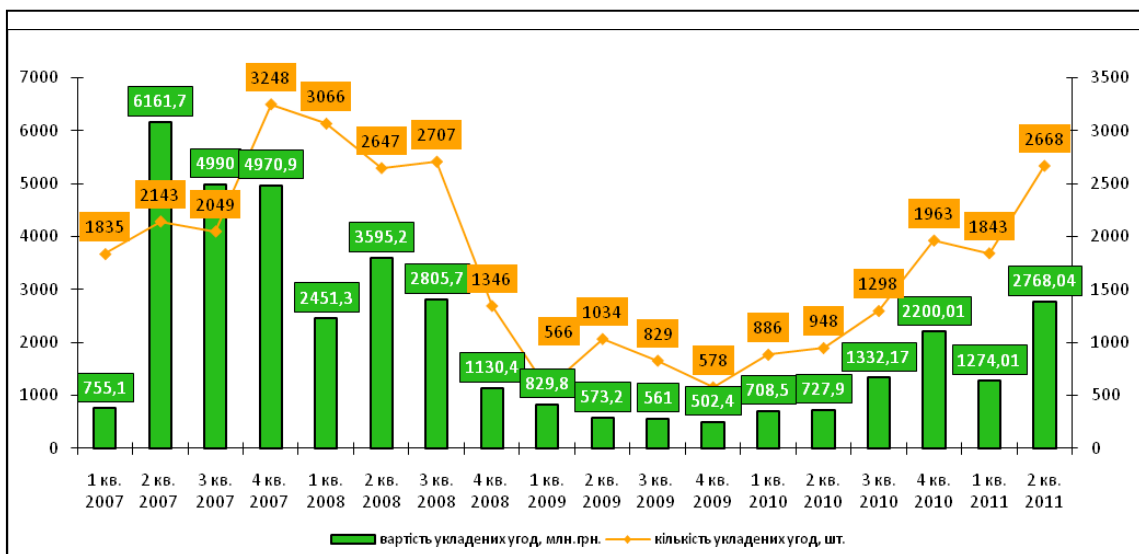

Рис. 4 Кількість і вартість укладених договорів фінансового лізингу поквартально за 2007-2011 рр.

опосередкований вплив на макроекономічний простір. По-перше, лізинг виступає як кредит, тобто кредит у натуральній формі, що дає можливість купувати сучасніше устаткування та технології, а також нарощувати збут виготовленої продукції і ставати дієвим важелем маркетингу для виробників [2, с. 312].

Лізинг одночасно активізує інвестиції приватного капіталу у сферу виробництва, поліпшує фінансове становище безпосередніх товаровиробників і підвищує конкурентоспроможність малого і середнього вітчизняного бізнесу. У деяких країнах держава використовує лізинг для підтримки малого бізнесу, забезпечуючи надання лізингових операцій малим підприємствам. Багато різних моделей оподаткування завдячують своїм існуванням унікальній природі фінансового лізингу як форми фінансування купівлі майна, за якою лізингодавець утримує юридичне право власності, а лізингоодержувач бере на себе ризики та винагороди, що впливають з економічного права власності [1].

Оскільки лізинг є специфічним нетрадиційним методом кредитування, основне місце на ринку лізингу посідають банки.

Висхідною точкою сплеску розвитку українського лізингу можна вважати середину 90-х років минулого століття, що зумовлювалось появою перших приватних лізингових компаній, створених переважно за участю банківського капіталу та активним формуванням спеціальної нормативної бази для регулювання лізингових відносин. Оцінка розподілу лізингових операцій за лізингоодержувачами свідчить, що у 2004 році на агропромисловий комплекс припадає близько 40% від загального обсягу чинних договорів, і понад 17% договорів припадало на транспортну галузь, у 2006 році вже – 28 і 29%, у 2008 році – 10,5% та 44,4% відповідно, а у 2011 році – 14,7% та 57,2% загальної вартості договорів (рис.3) [10]. У 2011 році сільське господарство займає 2 місце за кількістю укладених лізингових договорів, поступившись транспортній галузі.

Подолавши кризове падіння, що сталося на початку економічних реформ, кількісні параметри фінансового лізингу стрімко зростали до середини 2008 року, а у 2009 році спостерігається нисхідний тренд цих показників, відчутним є скорочення темпів росту лізингових операцій та перекося у переорієнтації їх кредитування. І навпаки, у 2010 році відчутне зростання кількості лізингових операцій, а у 2011 році кількість лізингових угод досягла рівня показників за 2008 рік (рис.4).

Кількість укладених договорів фінансового лізингу за 2011 рік збільшилася на 5811 у порівнянні

з даними за 2010 рік і склала 10906 договорів. У вартісному вираженні, обсяг укладених договорів у 2011 році склав 11,66 млрд грн. Середня вартість діючої угоди станом на кінець 2011 року становить приблизно 1,74 млн грн. Вартість діючих договорів фінансового лізингу на кінець 2011 року становить 33,6 млрд грн, що на 3,1 млрд грн більше, ніж у 2010 році. Основними джерелами фінансування лізингових операцій у 2011 році були залучені ресурси, зокрема банківські кредити (80,82%), при цьому їх питома вага збільшилася на 8,15% у порівнянні з даними за 2010 рік, а питома вага власних джерел становить 18,93%. Аналітичні дані свідчать про те, що банківські лізингові операції займають лідируючі позиції серед джерел оновлення технічної бази агроформувань [10].

Загалом, в Україні поширення нетрадиційних методів кредитування відбувається як потреба уникнути нестачі фінансових ресурсів, різноманітних обмежень та труднощів господарювання, і їх обсяги ще незначні. Нині лізинг виступає не лише як послуга банку, а ще й додатковим способом залучення клієнтів. Значний песимізм викликає те, що фінансовий лізинг здійснюють лише близько 43 вітчизняних банків зі 180. Передусім, це спричинено тим, що банки опиняються в менш вигідних умовах по відношенню до лізингових компаній, через необхідність створення резервів на можливі втрати за позиками (1-20% залежно від класу позичальника, без обліку сумнівних і безнадійних позик з резервами в 50 і 100%). Кредитування українськими банками лізингових операцій є своєрідним, оскільки воно за відсутності стандартних умов переважно схоже на специфічний інструмент проектного фінансування. Ця специфіка породжує значний обсяг документів (близько 10–20 найменувань) для оформлення та обслуговування угоди, що можна віднести до недоліків лізингового фінансування в банку [9].

Зараз банки використовують вісім технологій кредитування лізингових проектів агроформувань: нетрадиційне кредитування лізингового підрозділу банку; кредитування банком, коли банк виступає засновником лізингової компанії; фінансування шляхом надання авалю векселів чи гарантій; заснування банком лізингової компанії разом з іншим банком, з виробником обладнання, з лізингоодержувачем; проектне фінансування; створення лізингової компанії банком за участю іноземного інвестора; за допомогою організації банківського консорціуму; укладання лізингової угоди, коли банк є лізингоодержувачем.

Закономірністю банківського кредитування за лізинговими схемами є те, що кредитуються,

як правило, високоліквідні об'єкти – придбання транспортних засобів (52,65%), сільськогосподарської техніки (15,34%), комп'ютерної техніки (6,22%), воно є середньостроковим фінансовим інструментом (від 2 до 10 років), із зростання питомої ваги короткострокових договорів (до 2 років) [10].

Аналіз кредитування лізингових операцій агроформувань банками переконливо демонструє, що банки, виступаючи кредитором лізингодавця чи лізингодавцем, гарантом чи лізингоодержувачем, мають більше зиску, переваг і пільг, якщо вони здійснюють фінансовий супровід лізингових операцій через власну лізингову компанію, завдячуючи якій банк має змогу трансформувати проблемні активи за лізинговими технологіями.

Висновки. Потужними генераторами розвитку банківського кредитування лізингових операцій агроформувань є: наявність відповідної нормативної бази, зростаючий

попит агроформувань на джерела середньо- та довгострокового кредитування виробничої діяльності; можливість отримання за лізинговими технологіями більш дешевші кредити закордонних фінансових інститутів; наявність платоспроможних агроформувань; необхідність оновлення технічної бази агроформувань; низький рівень інвестицій в об'єкти виробничої сфери; агроформувань, відсутність фінансових ресурсів для оновлення технічної бази у більшості агроформувань; використання нових форм збуту готової продукції постачальниками та виробниками сільськогосподарської техніки; необхідність застосування банками відповідних мало ризикових фінансових інструментів.

Застосування на практиці банківського кредитування лізингових операцій дозволить банківській системі розширити спектр банківських послуг, що призведе до збільшення джерел фінансування діяльності агроформувань.

Список використаних джерел

1. Васильєва, В. Г. Лізинг у технічному переоснащенні агропромислового виробництва [Текст] / В. Г. Васильєва // Економіка АПК. — 2004. — №7. — С.66-69.
2. Гудзь О. Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств [Текст]: монографія / О. Є. Гудзь. — К. : ННЦІАЕ, 2007. — 578с.
3. Кравченко С. А. Моделирование адаптивных отношений банков и сельскохозяйственных предприятий [Текст] / С. А. Кравченко // Економіка АПК. — 2006. — № 6. — С.59-64.
4. Податковий кодекс України [Текст]: №2856-VI від 23 грудня 2010р. // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — №13-17. — С. 122.
5. Про лізинг [Текст]: Закон України зі змінами від 14 січня 1999 року №394 - XIV // Податки та бухгалтерський облік. — 2002. — №20. — С.5-9.

6. Про фінансовий лізинг [Текст]: Закон України від 11 грудня 2003 року № 1381-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 15. — С. 231.

7. Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг [Текст]: Закон України із змінами і доповненнями від 12.07.2000 р. №2664-III // Бізнес: Бухгалтерія. — 2001. — №35. — С.54-65.

8. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : ukrstat.gov.ua.

9. Міністерство аграрної політики [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minagro.gov.ua>.

10. Українське об'єднання лізингодавців [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.leasing.org.ua>.